

Prof. experimentální fyziky E. Mach byl největší fyzik, který u nás v 19. století působil. Po příchodu do Prahy začal budovat školu zaměřenou na akustiku, optiku a teorii poznání. Ohlas jeho působení na pražské fakultě přesahoval hranice Rakousko-Uherska, jeho žáci se uplatňovali na univerzitách v Německu i jinde. V Praze v Machově tradici pokračovali jeho žáci A. Seydler, C. Strouhal, F. Kolář ad. Obr. 1

Výsledkem vzestupu české národní vědy bylo rozdělení Karlo-Ferdinandovy univerzity zákonem z 28. února 1882 na dvě v podstatě nezávislé univerzity, českou a německou. Tato v evropském měřítku dosti unikátní koexistence pak trvala téměř šedesát let. Přechala i vznik Československé republiky, kdy došlo k institucionálnímu rozdělení na českou Univerzitu Karlovu a Německou univerzitu v Praze. Samostatná Přírodovědecká fakulta i na Německé univerzitě vznikla souběžně s českou až roku 1920. Zatímco česká univerzita představovala pro českou společnost ústřední vědeckou a kulturní instituci, postavení německé univerzity bylo odlišné. V rámci rakousko-uherského soustátí byla v mnoha ohledech typicky provinciální univerzitou vedle dalších ve Vídni, Štýrském Hradci (Grazu), Innsbrucku a Černovicích (na dnešní Ukrajině). Výhodou byla sounáležitost s širokou oblastí celkem jazykově vymezené německé vědy: univerzita byla nedílnou součástí běžné akademické mobility docentů a profesorů, střídala se na ní řada často významných zástupců jednotlivých oborů. Odráženou stránkou byla skutečnost, že právě největší autority se zpravidla nedařilo udržet dlouhodobě, a tak se univerzita musela potýkat s neustálou fluktuací profesorského sboru.

Prvním rektorem německé univerzity byl prof. Ernst Mach (1838–1916), který zde svým téměř třicetiletým působením ovlivnil mnoho přírodovědných oborů, od matematiky, fyziky či fyziologie až po filozofii a teorii poznání, a sám se stal důležitým představitelem rakouské filozofické tradice. V Praze byla rovněž velmi silná tradice žáků vídeňského filozofa Franze Brentana, mezi něž patřil i T. G. Masaryk, na německé univerzitě pak profesori Anton Marty (1847–1914), Oskar Kraus (1874–1942) nebo tvůrce tvarové psychologie Christian von Ehrenfels (1850–1932). Vedle filozofické fakulty měly přírodní vědy tradičně silné postavení na fakultě lékařské. Evropského významu nabyla škola fyziologa a Purkyňova nástupce prof. Ewalda Heringa (1834–1918) nebo působení zoologa Carla I. Coriho (1864–1954); jeho syn Carl Ferdinand (1896–1984) se svou ženou Gerty Theresou (1896–1957), oba absolventi pražské německé univerzity, jsou nositeli Nobelovy ceny za fyziologii a medicínu z roku 1947. Významnější v Praze působil také prof. zoologie Berthold Hatschek (1854–1941), prof. anatomie Carl Rabl (1853–1917) a prof. botaniky Richard Wettstein (1863–1931).

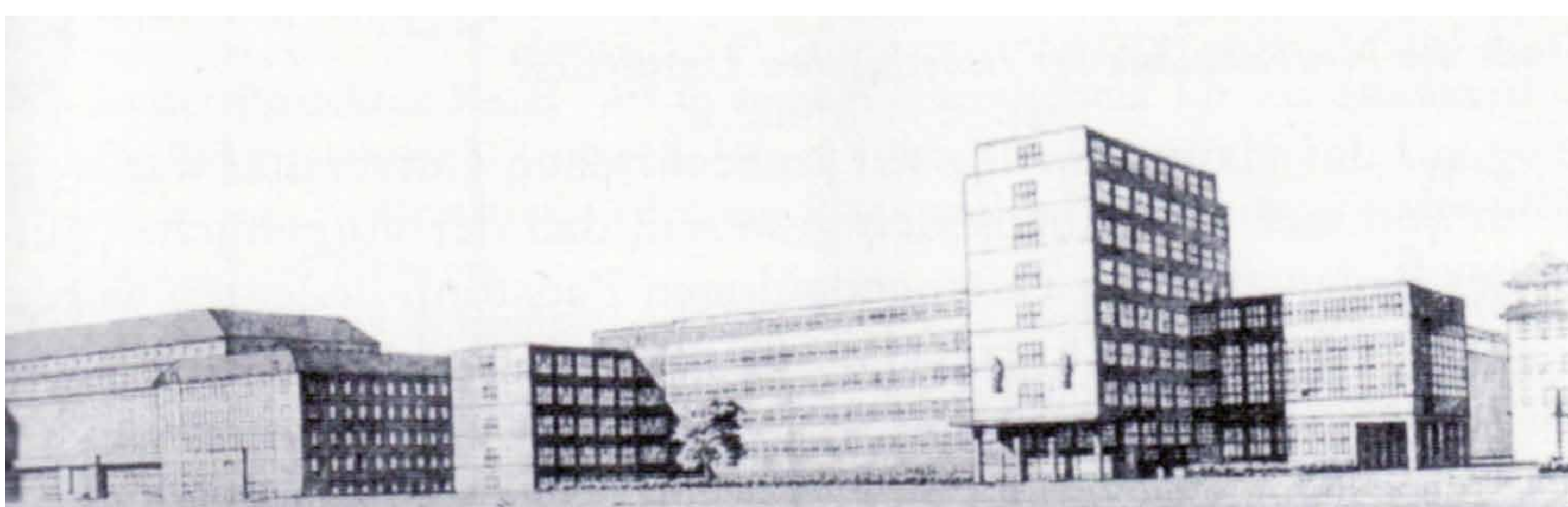
Vzájemný česko-německý nacionální antagonismus měl samozřejmě dosah i na akademickou půdu. Mezi těmiž obory na německé a české části univerzity panovala většinou izolace, ačkoli formálně studenti mohli absolvovat přednášky nebo cvičení svého oboru na obou částech univerzity. Ovšem v rámci konkrétních oborů pracovali badatelé, kteří kontakty a odbornou spolupráci s kolegy z českých pracovišť pěstovali. Mezi ně patřil třeba prof. teoretické fyziky Philipp Frank (1884–1966), který v Praze působil šestadvacet let (1912–1938) a udržoval odborné i přátelské styky se svými kolegy z českých pracovišť. P. Frank byl mezi válkami důležitým organizátorem tzv. Vídeňského kroužku ve filozofii vědy (jenž se jak známo rovněž hlásil k Machovi) a zasloužil se ve 30. letech o pražskou profesuru filozofa Rudolfa Carnapa (1891–1970).

Během mnichovské krize roku 1938 došlo k polarizaci profesorského sboru; část vyjádřila loajalitu československému státu, část se naopak postavila na stranu nacistického režimu. Po Mnichovu a po okupaci v březnu 1939 proběhla radikální proměna profesorského sboru. Řada akademiků židovského původu byla nucena odejít do emigrace, jiní se stali obětmi holocaustu (např. prof. obecné a analytické chemie Hans L. Meyer, 1871–1942 v Terezíně), ostatní byli vystaveni prověřování politické spolehlivosti. V září 1939 byla oficiálně vyhlášena Německá Karlova univerzita, která byla vyjmuta z kompetencí protektorátní vlády a začleněna pod Říšské ministerstvo pro vědu a vzdělání lidu v Berlíně. Nacifikovanou fakultu převzalo nové vedení v čele s prof. rostlinné fyziologie Viktorem Czurdou (1897–1945; v r. 1941 se dal přejmenovat na Denka). Ačkoli byli povoláni noví pedagogové, např. světově známý zoolog prof. Bernhard Rensch (1900–1990), odborná kvalita byla i v důsledku válečných opatření průměrná. Samostatnou kapitolu tvoří spolupráce vybraných akademických představitelů a zároveň členů nebo spolupracovníků SS, např. antropolog prof. Bruno K. Schultze (1901–1997) a doc. Āmiliana Kloibera (1910–1992), na genocidních plánech nacistického režimu.

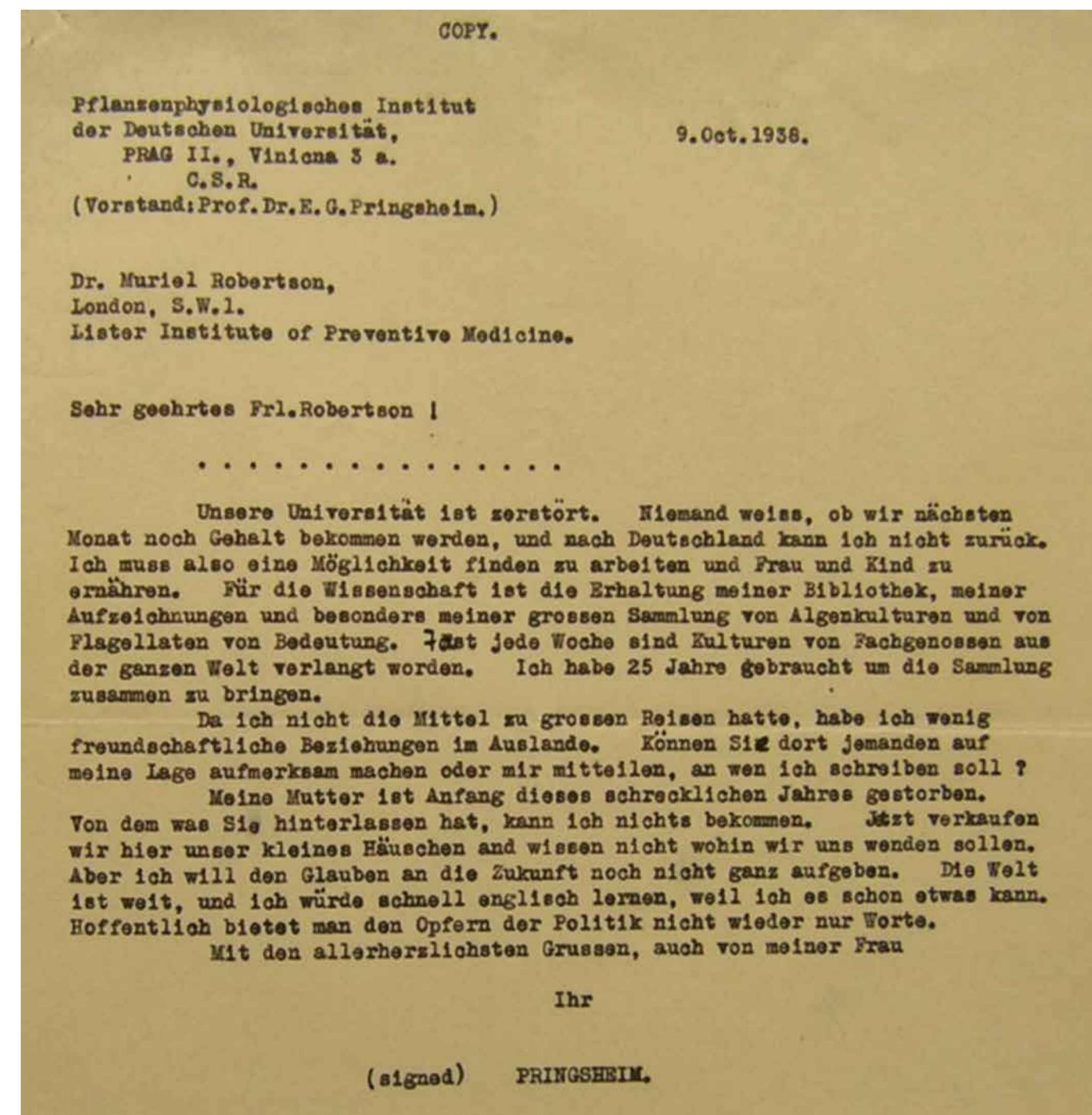
Instalace nového rektora Německé univerzity v Praze prof. W. Saureho v Zrcadlové síli Klementina dne 9. ledna 1940; pohled na děkány jednotlivých fakult. Obr. 8

Nerealizovaný návrh novostavby Německé univerzity od architekta Josefa Zasche (1871–1957) na někdejších Švehlově nábřeží, nyní nábřeží Ludvíka Svobody – perspektiva. Obr. 9

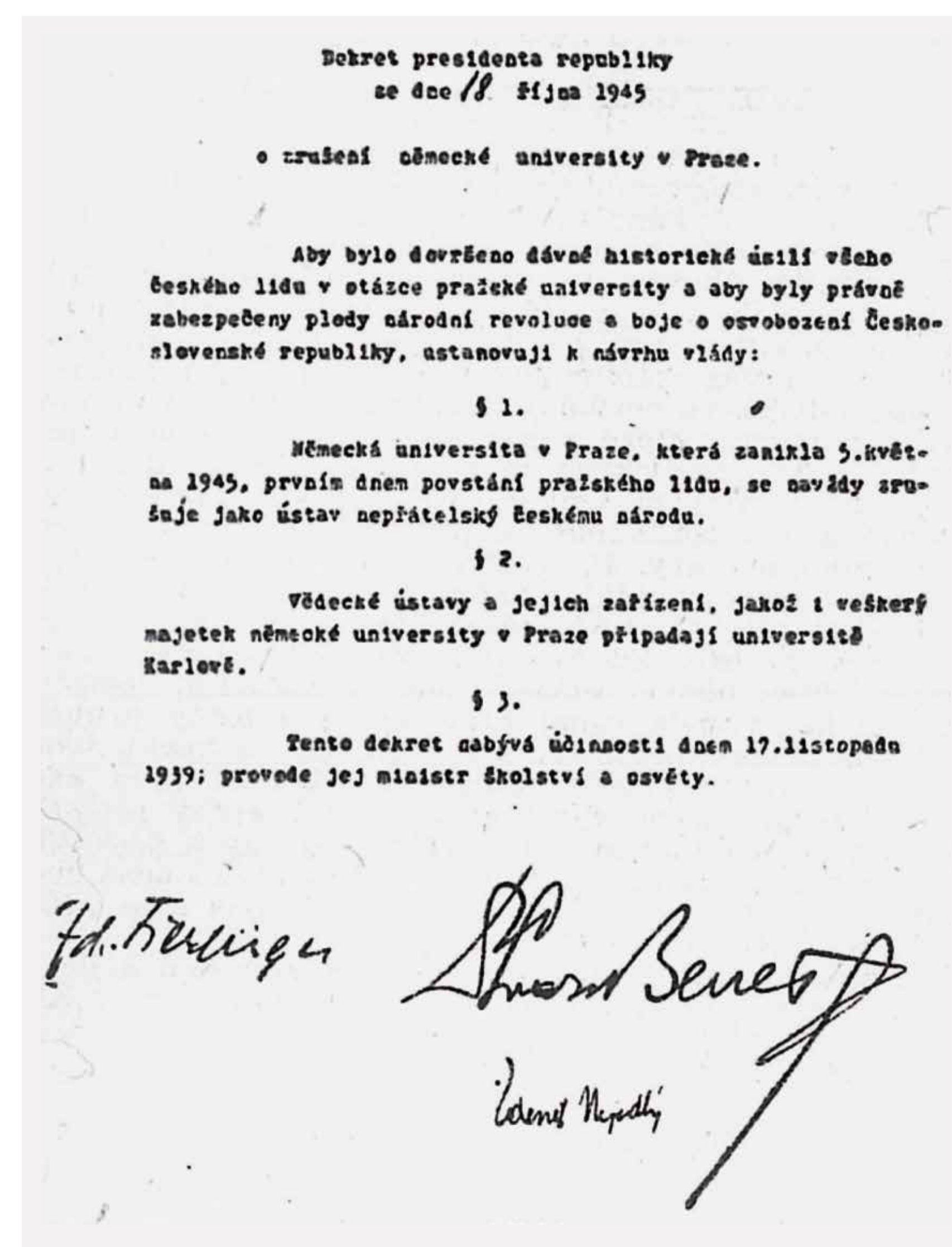

Rostlinný fyziolog a bakteriolog V. Czurda (Denk) patřil spolu s pozdějším předním rakouským genetikem F. Mainxem k žákům E. G. Pringsheima. Na konci 30. let se profiloval pronacisticky, po německé okupaci vstoupil do NSDAP a později i do SS. To mu pomohlo dosáhnout rychlé kariéry: po emigraci svého někdejšího šéfa převzal vedení ústavu, r. 1939 byl jmenován komisařem pro uzavřenou PŘF UK, o rok později řádným profesorem a děkanem PŘF Německé Karlovy univerzity. Spolu s biochemikem prof. Konradem Bernhauerem (1900–1975) patřil k hlavním vykonavatelům personálních čistek a představitelům nacifikace německé fakulty. Obr. 7

Dopis E. G. Pringsheima se žádostí o pomoc po Mnichovu 1938. Obr. 3

„Praha, 9. října 1938. Vážná slečno Robertson! (...) Naše univerzita je zničena. Nikdo neví, jestli dostaneme příští měsíc ještě plat, a do Německa zpátky nemohu. Musím tedy najít nějakou možnost, jak pracovat a uživit ženu a dítě. Pro vědu je zachování mé knihovny, mých zásluh a obzvláště mé velké sbírky kultur řas a bičíkovců velmi důležité. Téměř každý týden požadují kulturní kolegové z celého světa. Potřeboval jsem 25 let, abych sbírku vybudoval. Protože jsem neměl prostředků pro velké cestování, mám málo přátelských styků se zahraničím. Můžete tam někoho upozornit na mou situaci, nebo mi sdělit, komu mám napsat? Má matka na začátku tohoto strašného roku zemřela. Z toho, co zanechala, nemohu nic získat. Nyní zde prodáme malý domek a nevíme, kam se máme obrátit. Ale já nechci víru v budoucnost ještě zcela vzdát. Svět je velký a já bych se naučil rychle anglicky, protože již trochu umím. Snad se obětem politiky opět nenabídnou pouze jen slova. S nejsrdnějšími pozdravy i od mé paní, Váš Pringsheim.“

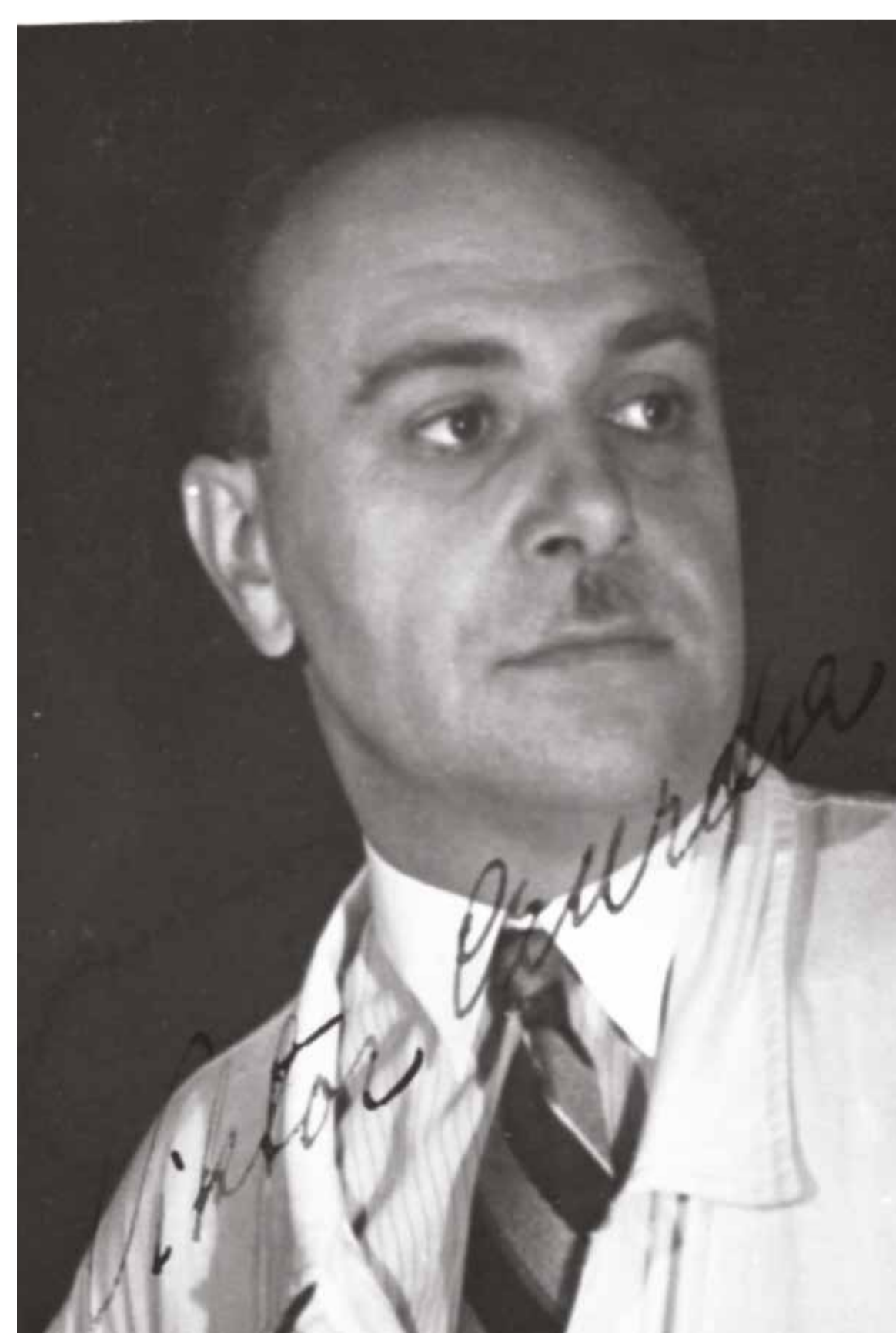

Decret prezidenta republiky ze dne 18. října 1945 o zrušení Německé univerzity v Praze se zpětnou platností. Obr. 6

Nové žezlo PŘF Německé univerzity v Praze, založené r. 1920 současně s českou. Obr. 10

S českými kolegy vědecky spolupracoval biochemik Felix M. Haurowitz (1896–1987), který působil na pražské univerzitě v letech 1930–39 jako profesor fyziologické chemie (foto z r. 1937). 2. světovou válku přestál se svou rodinou v tureckém Istanbulu, aby nakonec pevně zakotvil v USA (Indiana University, Bloomington). Již od 30. let se výrazně prosadil v oblasti imunologie (zabýval se především problémem biosyntézy protilátek) a významně také ovlivnil výzkum hemoglobinu. Obr. 5

Rostlinný fyziolog a bakteriolog V. Czurda (Denk) patřil spolu s pozdějším předním rakouským genetikem F. Mainxem k žákům E. G. Pringsheima. Na konci 30. let se profiloval pronacisticky, po německé okupaci vstoupil do NSDAP a později i do SS. To mu pomohlo dosáhnout rychlé kariéry: po emigraci svého někdejšího šéfa převzal vedení ústavu, r. 1939 byl jmenován komisařem pro uzavřenou PŘF UK, o rok později řádným profesorem a děkanem PŘF Německé Karlovy univerzity. Spolu s biochemikem prof. Konradem Bernhauerem (1900–1975) patřil k hlavním vykonavatelům personálních čistek a představitelům nacifikace německé fakulty. Obr. 7

Zdroje obrázků: Archiv UK: 1, 6, 10. – Národní archiv Praha: 4, 7. – PRO London (GB): 3. – SAG Göttingen (BRD): 2. – Soukromé sbírky a sbírky PŘF UK: 5, 8, 9.